

fólkaskúlan, og hafa gloymt, at tey listarlugu virðni eisini verða skapað av listini. Harvið hava vit niðurbundið ein stóran part av tí kreativitatinum, sum liggur í fólkinum, og fyri at loysa upp fyri honum, má man brúka pengar uppá listina.

Vit hava átt og eiga nógv skapandi fólk.

– Ja, og tað er hóast vit ongan mentunarpolitikk hava havt. Listafólk hava vánalig kor, men tað er ikki torført at fínda sær, hvussu ríkt mentunarlív vit kundu havt, um vit rindaðu til tað og um vit brúktu tilsvandi sum nógv sum Ísland. Vit brúka 10,5 mill. kr. til skapandi list um árið. Umrokna vit til donsk viðurskipti, høvdu vit brúkt 20,7 mill. kr. Samanlagt brúka vit 50 mill. kr. til alla mentan. Skuldu vit brúkt tilsvandi sum Danmark, høvdu vit brúkt 92 mill. kr., og tilsvandi Ísland uml. 130–140 mill. kr. – til mentunararvin og skapandi list.

Hvat skal so gerast her og nú, og hvussu raðfesta vit?

– Ein mentunarpolitikkur kemur ikki eftir einum degi. Vit skulu hugsa 5–10 ár fram, men nøkur ting eiga at verða gjørd her og nú. Taka vit tann varðveitandi partin fyrst, er bókasavnsverkið hjá okkum við at gerast eftirlit, vit hava tveir miðnámsskúlar sum ikki hava atgongd til bókasavn, nøkur søvn hava ógilla og framsýningarumstøður, og hesi viðurskipti eru sera átrókanði at fáa loyst. Fara vit til tann skapandi partin, áttu vit at havt ein lista-skúla, og vit áttu at styrkt tónleikarlívið nógv meir. Leiklistin, sum er elsta listagreinin í heiminum, eigur at fáa høga raðfesting og eitt tað fyrsta vit áttu at gjørt var at stovnst Tjóðpall Føroya. Vit mugu fáa eina skipan við starvslønsum soleiðis at rithøvundar, tónskáld og onnur kunnu fáa arbeiðsfrí, tí tú kanst ikki skapa uttan tó gert tað fulla tíð. Barnamentanin hevur sera stóran týdning og vit eiga at menna mentunarlugu tilboðini til børn, t.d. barnabókaútgávu.

Grenj

– Vit kunnu koma heilt langt bara við at økja nokur konti á figgarlógini. Vit kunnu brúka Mentunargrunnin, geva honum eina játtan, og lata hann umsita starvslønirnar. Í løtuni fær hann 1,7 mill. kr. og uppskotið í álitinum er 15 mill. kr. Okkara tilmæli í sambandi við figgarlógina verður, at grunnurin verður munandi styrktur figgarluga. Umskipanin av grunninum til at fæta um allar listagreinar verður gjørd í samráð við felagsskiparnar hjá listafólkunum. Her er alt treytað av, at politikararnir góttaka tað, sum vit koma við og í síðsta enda er tað landsstýrismaðurin í mentamáli og Føroya Løgting, ið taka avgerðirnar, sigur Jóannes Dalsgaard.

– Tað er betri at kveikja eitt ljós enn at grenja um myrkríð. Vit eiga at halda uppat við at grenja um, at vit ongan mentunarpolitikk hava, og heldur royna at brúka mentunarlítið til at orða ein mentunarpolitikk, ið kann loysa nakrar trupuleikar her og nú, og til at orða eina strategi til tey næstu 5–10 árin.

Ein orsök til, at føroyski mentunarpolitikkurin ikki hevur verið so høgt raðfestur og at hann er so afturlaga í mun til onnur lond, er knýtt at nýggju fatanini av mentan. Eyðun Andreasen, fólkalívfrøðingur, sigur í »Avmarkaðum marknaði«, at nýggja fatanin av mentan vendir eyguni ímóti samfíl og samfelag, setir spurningar við alt viðtíð og fram um alt við seg sjálva. Í skapandi listini býr trongdin til alla tíðina at seta spurningar við alt. *Eru føroyskir politikarar so afturhaldsinnar, at teir eru bangnir fyri teimum spurningum, ið skapandi listin setir?*

– Tað eru allir politikarar. Men tann klóki politikarin veit, at hann má vinna á óttanum og læra seg at skilja, at mentanin er ikki bara fortreytin fyri trivnaði í samfelagnum, men at mentan útløysir kreativitet. Blómandi list og vísindi eru eisini fortreytin fyri blómandi búskapi í einum landi. Gjøgnum mentanina fáa vit stórra sjálvsvirðing og stórra sjálvsálit, sum kemur av trivnaði. Franski mentamálaráðgjafi J. Lang, sum virkaði, tá ið Mitterand sat við valdið, prógvaði, at fyri hvørja krónu tað almenna veitti mentunarlívinum, fekk samfelagið 5 krónur aftur. Hatta er galdandi bæði fyri mentunarpolitikk-in herheima, men ikki minst fyri norðurlenska mentunarsamstarvið. Fyri at fáa fatar á 5 norðurlenskum krónum, mást tú koma við einari føroyskari. Útlendingar koma til Føroya at siggia okkara mentan, eitt fólk, sum hevur varðveitt ein stóran part av sínum upprunliga samleika í einum ómetaligum vøkrum landi, ið hevur varðveitt sít mál, sín dans og síni mentunarlugu eyðkenni.

– Mentan hevur eisini nakað við útbúgving at gera. Mentunarpolitikkur gongur neyvt saman við útbúgvingarpolitikk og granskingspolitikk. Og tí er ógvuliga skilagott, at vit hava savnað umsitingina av mentanini, útbúgvingum og granskning undir eitt stýri.

Hugsjónarfólk

Ebbja Hentze sigur í barnabókini »Mia, skúlagenta í Havn«, at tað er svangligt hjá bláum fuglum í Føroyum. Har sipar hon til umstøðurnar hjá listini at virka undir. Sjötleikarálkurin Gríma hevur av berari idealismu og grasgrótsarbeiði í 20 ár stríðst fyri at fáa eigið sjónleikarhús. Loksins sær tað út til at bera til, men tað hevur verið ein ógvuliga strævin process. *Hvar høvdu vit verið uttan slík hugsjónarfólk?*

– Uttan listafólkini vóru vit ikki til sum føroyingar. Vit høvdu ikki verið heil. Tað ber ikki til at fínda sær eitt fólk uttan list. Listarlígt virksemi er partur av menniskjaligu náttúruni.

Okkara grannalond hava ein klárt definieraðan mentunarpolitikk, sum er niðurfelddur í mentapolitiskar verkætlanir. *Vit hava fingið eitt mentunarlítið, nær fáa vit henda nógv eftirlýsa mentunarpolitikk-in?*

– Vit miða ímóti at hava eina mentunarpolitiska verkætlan klára at seta í verk 1. jan. ár 2000. Vónandi fáa vit okkurt fram til almenningin komandi ár, sum kann elva til alment orðaskifti. So fáa vit at siggia, hvørja stóðu okkara politikarar og almenningurin hevur til mentunarpolitikk. Fjølmiðlarnir hava eina stóra ábyrgd og tað er ikki ov seint nú at byrja eitt orðaskifti út frá mentunarlítinum. Tað fekk ikki ta viðgerð tað átti, tá tað varð liðugt í 1996.

Nøkur mentaøki eru ikki nevnd í mentunarlítinum.

– Nei, men tað merkir ikki, at tey ikki vera við í einum orðaðum mentunarpolitikk. Fyrst og fremst barnamentanin. Børn mugu fáa høvi til at troysta teirra evni innan drama, myndlist, tónlist og annað við tí tey stórra mun enn tey kunnu í dag. Hollendingar, norðmenn, og skotar hava tónleika- og mentaskúlar, har børn kunnu koma eftir skúlatíð og arbeiða við tí tey hava hug til. Úrslitini av hesum eru ómetaliga góð og danir eru á vegin at gera tað sama. Mín vón er at raðfesta tað høgt og tað verður roynt longu í komandi figgarlóg. Útvarp og sjónvarp eru heldur ikki gjøllað viðgjørd í mentunarlítinum. Hesir eru ógvuliga týðandi stovnar og tí hevði verið ynski, at politiska skipanin tók sær stórra ábyrgd av hesum stovnum. Leikluturin hjá Norðurlandahúsinum eigur nú at verða eftirmettur, t.d. tá ið tað fyllir 15 ár. Tað er spell, at tað ikki er umrøtt í álitinum, sigur Jóannes Dalsgaard.

Í álitinum fáa vit ikki spurningin svaraðan, hvussu føroyskt mentunarlív hevði sæð út, um vit ikki høvdu Norðurlandahúsið at dúva uppá, meðan kreppan leikaði harðast á. Ella um tað júst var hesin stovnurin, sum ruraði føroyskar myndugleikar í mentapolitiskt í svøvn?

– Húsið hevur ein ómetaliga stóran týdning. Tað kann ikki heilt avvisast, at húsið hevur rurað politikarnar í svøvn, men eg trívji ikki, at tað er tann vanligu fatanin millum politikarar og embætisfólk. Húsið hevur funnið sær ein góðan leiklut, men tað skal ikki forða okkum í at tosa um hvønn leiklut tað skal hava framyvir, í alt broyttist. Vit hava bara eina hómang av tí mentunarkollvelting, ið liggur í oljudnaðinum og í KT-kollveltingini. Føroyar eru longu partur av altjóða-samfelagnum og vit verða

tað enn í nógv stórra mun. Øll uppliva alt samstundis. Okkara fortreytir broytast alla tíðina. Vit gloyma í heilum, at vit liva í eini verð, sum er í stóðugari broyting og uppfatur skjótari fyri hvørt ár sum gongur. Har vil eg fegin sitera Havel, sum sigur, at broytingarnar henda so skjótt, at vit hava einki mentunarlígt ella tímlígt tól, sum kann mæta ferðina.

Tað ljóðar raðandi?

– Jamen tað er raðandi, men vit hava onga grund til at raðast, um vit hava ein góðan mentunarpolitikk. Føroyingar hava góð evni til at fylgja við broytingum, men vit mugu ansa væl eftir og tað er lætt at missa tamarhaldi. Hvussu skal komandi ættarliðið takla alt, sum verður borið inn í stovuna. Býlingar í Havn hava samtykt at stongja nakrar rásir ávisar tíðir á døgnum, tí tað sum verður sent er skaðiligt fyri børnini. Tað má vera eitt tungt argument fyri at styrkja ein mentunarpolitikk, tí tað er bara ein slíkur, sum kann takla handa trupulleikan. At læra fólk at viðgera, skilja og velja frá.

Íslenska mentanin byggir serliga á nútíðarmentan, t.d. var Tjóðleikhúsið í síni tíð bygt fyri at menna íslenska málið. Føroyar hava verið í somu reimingum, har tað hevur verið neyðugt at styrkja um málið, uttan kortini at nokur fúkiligt stig eru tikin. Føroyingar leggja stórra dent á ta gomlu mentanina. *Hvat sigur tað um føroyska samleikan ella kjølfestið hjá hesum grannafólki? Kann tað tulkast sum veruleikaflyggjan?*

– Tað sum er so hugtakandi við Íslandi er, at tey megna bæði. Tey røkja sín mentunaryr og byggja eina nútíðarmentan. Vit hava eisini ein bókmentaligan mentunaryr í kvæðunum, sum ikki hevur minni virki enn teirra. Og tað er einki, ið

týðir uppá, at kvæðini og dansurin eru í afturgongd. *Vóru umstøðurnar hjá listafólki góðar, høvdu vit so havt ein nútíðarmentan sum íslendingar?*

– Tað er ikki væl dámt í Føroyum, at ov nógvir spurningar verða settir við samfelagið sum tað er. Vit eru samfelagsjáltandi. Listafólk og samfelagsdebatteirar, sum nefa við nakrar eyamar blettir, fáa harða viðferð. Tað er ikki lætt í einum lítlum samfelag, har øll kenna øll og øll familjan verður identífiserað við tað, sum einstøku limirnir gera. Einastu ráðini eru at styrkja alt tað sum eitur tolssemi. Vit mugu venja tey ungu til tolssemi og har liggur uppgávan hjá skúlanum, foreldrum, trúarboðum og kirkjuni. Fólkaskúlin hevur ikki megnað ta uppgávuna til at gera føroyingar til eitt tolynt fólk. Vit eru sera ótollynt hóast alt tað vit skapa. Kanska eru fólk ikki tolynt í einum lítlum samfelag. Tað hevur nakað við valdsbygnaðin og átrúnaðin at gera. Nógvur av teim átrúnaðiligu rørlunum í Føroyum fremja ikki tolssemi, tær leggja dent á trongskygni. Tolsemi er fortreytin fyri fólkaraði. Tað hjálpir ikki, at allir stovnar eru fólkaraðisligir, um vit ikki virða sjónarmiðini hjá hvør øðrum. Tí megna vit ikki at útnýttja tann kreativitetin sum liggur í ósemjuni. Orðaskifti er grundvøllur undir fólkaraðinum, eitt orðaskifti, har tú virðir, tey sum ikki eru samd við tær. Tað knípur í Føroyum og tí hava listafólkini í Føroyum eina tyngri uppgávu enn teirra starvsbrøður í okkara grannalöndum – men tað er ongantið lætt at vera listafólk í einum lítlum samfelag, sigur Jóannes Dalsgaard.

– Tak til til dømis orðaskiftið um málið, sum er tann týðningarmesta mentanarkotan. Tað er synd at siga, at orðaskiftið fer fram

í einum siviliseraðum tóna. Alt orðaskifti í Føroyum endar í fundamentalismu.

Økja um virðingina

Skapandi mentanin fer í framtíðini í nógv stórra mun at siggiast í krónum og oyrum á figgarlógini, og tí fáa vit eisini eina greiðligari sundurskiljing millum leikmannamentan og yrkismentan. *Broytir tað ikki av sær sjálvum vanabundnu fatanina hjá føroyingum?*

– Jú, mentunarpolitikkurin má vera við til at økja um virðingina fyri listafólki. Og av tí sama økja vit eisini um okkara egnu sjálvsvirðing, tí listafólkini skapa øll nakað vit eru felags um og í síðsta enda kann mentunarpolitikkurin fremja nakað vit øll eru stolt av, glað um og sum vit kunnu semjast um hóast vit eru ótollynt. Og harvið verður okkara samleiki styrktur.

Útlendsk mentan, siðvenja og óvenja floymir inn yvir okkum gjøgnum fjølmiðlar og margmiðlar. *Kann útlenska mentanin taka yvirvág í einum ella øðrum formi og fara at mynda okkara samfelag meiri enn gott er?*

– So avgjørt í og við, at vit fáa alheimsmentanina inn í stovuna við einum mentunariðnaði, sum kemur via parabol og kunningar-tøkni. Um vit vilja ella ikki vera vit ein partur av al-tjóðamentanini, sum er myndað av mentunariðnaðinum út frá einum marknaðarsjónarmiði. Mentunariðnaðurin framleiðir tað sum marknaðurin krevur, men skapar eisini ein marknað sjálfur, tí hann í so stóran mun vendir sær ímóti sálárlívinum.

Ber til at byggja einum samfelag við einum so avmarkaðum marknaði og fást við list og mentan?

– Alt ber til um man hevur viljan. Politiska skipanin má skapa neyðurlugu fortreytirnar, skapa karmar fyri list sum fyri øðrum menniskjansligum virksemi í samfelagnum. Tí má list javnstilla við annað virksemi. Og har eru vit í teirri støðu, at tað er ikki øll list sum hevur ein marknað. Men tað merkir ikki, at tann listin ikki hevur virði. Vit kunnu ikki vera listina og røktina av mentunaryrvinum fyri uttan. Verða vit tað, missa vit okkara støði, verða tikin av fótum, og tí er tað ein samfelagslig skylda at geva listafólki og teimum, sum røkja mentunaryrvin rimiligt arbeiðsviðurskipti. Tað er tað, sum er gjørt í Íslandi og tí stendur so væl til andaliga og tímliga har. Hendan fatanin breiðir seg skjótt. Øll Norðurlöndini hava fingið ein ógvuliga sterkan mentunarpolitikk. Til dømis Danmark, har mentunarpolitikkurin er í stórum mæning, og har tað er breið undirteka millum fólk, at tað skal rekast ein virkin mentunarpolitikkur. Somu rák eru í hinum Norðurlöndum og teim framkomnu europeisku löndum.